

ALS AVONTUUR VERDWALEN IS

Ilja Leonard Pfeijffer bloemleest de Nederlandse poëzie

Het stond al geruime tijd in de sterren geschreven. De geruchtmakende bloemlezing van Gerrit Komrij met de pompeuze titel *De Nederlandse poëzie van de 19de en 20ste eeuw in 1000 en enige gedichten* (1979) was aan een grondige update toe. In de loop van veertien drukken (tot 2004) was de anthologie weliswaar regelmatig uitgebreid (tot over de drempel van de eenentwintigste eeuw), maar fundamenteel was aan de poëziebijbel niet zoveel gewijzigd. Komrij's project was, zoals bekend, tegelijk literair-historisch en poëticaal-programmatisch. Hij verzamelde een nooit eerder gezien aantal dichters en gedichten (vaak opgedolven uit obscure bibliotheken) en zorgde zo voor een aanmerkelijk bredere kijk dan de gangbare statische canon. Sinds Komrij is onze negentiende-eeuwse literatuur in feite in ere hersteld. Tegelijk echter vormde zijn bloemlezing ook nadrukkelijk een poëticaal statement. Komrij liep niet hoog op met de Vijftigers en allerlei vormen van taalgerichte en hermetische poëzie; de vertegenwoordigers van die visies werden geminimaliseerd of gereduceerd tot atypische verzen uit hun oeuvre. In plaats daarvan promoveerde hij allerlei vormen van toegankelijkheid, publieksgerichtheid, vakmanschap, traditie en ironie. Die eigenzinnigheid werd zelfs het handelsmerk van de bloemlezer.

Het was daarom uitkijken naar wie de opvolger van Komrij zou worden en hoe die persoon zijn taak ter harte zou nemen. De keuze is gevallen op Ilja Leonard Pfeijffer, een auteur die ruim zijn sporen heeft verdiend: als gelauwerd romanschrijver (onder andere met zijn internationale doorbraak *La Superba*), als gelauwerd dichter (met onder meer de VSB-prijs voor zijn laatste bundel, *Idyllen*), maar ook als essayist en polemist. In zekere zin is Pfeijffer qua postuur een reïncarnatie van Komrij (maar dan zo mogelijk nog succesrijker dan zijn voorganger). Wat Pfeijffer daarenboven bijzonder interessant maakt, is zijn klemtoon op de literaire vorm, maar tevens het verlangen om uitdrukking te geven aan de immense maatschappelijke en culturele pro-

In vergelijking met Komrij bestrijkt Pfeijffer een kleiner tijdvak, maar hij brengt een breder spectrum

blemen van deze tijd. Het is een moeilijke spreidstand, maar het is wel de spanning die inherent is aan onze moderne literatuur. Bij de hartstochtelijke verdediging van dat standpunt heeft hij een aantal informatieve essays geschreven over literatuur van de Oudheid, maar ook enkele geruchtmakende schotschriften tegen dichters die kiezen voor een herkenbare afbeelding van de wereld of voor een al te gemakkelijke emotionaliteit. Die uitgesproken standpunten maken van Pfeijffer een belangwekkende, maar niet onbesproken stem in het actuele literaire landschap. (zie ook het artikel op p. 40 e.v.)

Datzelfde pleidooi is ook wel merkbaar in deze bloemlezing, maar tegelijk stelt de samensteller zich al bij al toch bijzonder ruimdenkend op. Van vooringenomenheid is niet echt sprake, ook niet ten opzichte van dichters die Pfeijffer in het verleden de vernieling heeft ingeschreven. In feite zet Pfeijffer vooral in de inleiding in ronkende volzinnen zijn uitgangspunten nog eens op een rijtje. Het heet hyperbolisch dat hij letterlijk alle bundels vanaf 1900 heeft gelezen (een half miljoen gedichten!), dat hij op zoek is gegaan naar avontuurlijke verzen, dat hij bewust actualiteitsbetrokken gedichten heeft geselecteerd: "Laat deze bloemlezing een baksteen zijn door de spiegelende etalageruiten waarachter klatergoud blinkt en valse tanden grijzen en een onmodieus getuigschrift voor het belang van de poëzie." Verderop geeft de "antholoog" (hier past een academische aanduiding) bondig college over literatuurgeschiedenis, over de relatie tussen poëzie en muziek, over gemarkeerde taal – met

zelfs een verwijzing naar de taalkundige maximes van Grice over conversaties – om uiteindelijk te besluiten dat hij wel degelijk “objectief” kan bepalen of een gedicht geslaagd is of niet. Het lijkt op de grootsprakerige retoriek van *marketeers*, en het is ongetwijfeld ironisch bedoeld, maar het blijft toch een beetje bizar.

Wat volgt, is echter om van te smullen. De lezer wordt overweldigd door vele honderden gedichten en duikelt zo van de ene verrassing in de andere. Typografisch heeft de uitgever daarbij voor een huzarenstukje gezorgd, al zijn sommige teksten bijzonder klein afgedrukt. De verzen zijn chronologisch gerangschikt volgens het geboortejaar van de dichter in kwestie (en daarbinnen nog eens alfabetisch), zodat het boek aanvangt met Soera-rana (1845-1920) en afsluit met de recente VSB-Poëzieprijslaureaat en debutante Hannah van Binsbergen (1993). In vergelijking met Komrij bestrijkt Pfeijffer een kleiner tijdvak, maar hij brengt een breder spectrum, met bijvoorbeeld meer dan honderd pagina's van dichters onder de veertig jaar. Die sterke klemtoon op de min of meer actuele poëzie geeft aan deze anthologie absoluut een meerwaarde, ook al is de keuze van Pfeijffer op zijn zachtst gezegd soms nogal eigenzinnig: zo zijn vrienden van hem als F. Starik en Erik Jan Harmens vertegenwoordigd met een maximaal aantal gedichten. Hoe dan ook krijgt de occasionele poëzielezer met dit boek een unieke inkijk in het werk van de jongste generaties, met terecht veel aandacht voor de vrouwelijke dichters.

Aan dat panorama van levende (en grotendeels actuele) dichters gaat een fors literair-historisch overzicht vooraf, dat vertrekt bij de legendarische Tachtigers. Op die manier vermijdt Pfeijffer in ieder geval de kleinburgerlijke biedermeierdichters van de negentiende eeuw, een poëziepraktijk waar zijn voorganger dol op was. Bij dat beeld van de Tachtigers als vernieuwers worden de gangbare prioriteiten gerespecteerd, met veel aandacht voor Willem Kloos en Herman Gorter. (Vreemd genoeg wordt bij de eerste het motto van zijn *Verzen* als titel voor de reeks gedichten overgenomen.) Wel valt op hoe Pfeijffer bij het grasduinen vaak zoekt naar andere gedichten dan zijn collega-bloemlezers. Zo krijgen bijvoorbeeld de socialistische verzen van Gorter naar verhouding veel aandacht (terecht), terwijl de *Mei* achterwege blijft. Ook een ander lang gedicht als Leopolds *Cheops* staat er niet in, terwijl elders de omvang geen probleem vormt.

De sterke klemtoon op de min of meer actuele poëzie geeft aan deze anthologie absoluut een meerwaarde, ook al is de keuze van Pfeijffer soms nogal eigenzinnig

De aandacht voor verzen die reageren op de maatschappelijke problemen vormt overigens een rode draad door het hele boek. Van Albert Verwey wordt bijvoorbeeld een reeks korte verzen opgenomen die alle handelen over het sluiten van grenzen (veel actueler kan het niet worden). Ook de rehabilitatie van een dichteres als Henriette Roland Holst hangt samen met zo'n engagement, al valt op hoe de socialistische “gebruiksdichter” Adama van Scheltema met één gedicht wel erg spaarzaam is bedeed.

Dezelfde strategie is ook elders aan het werk. Het verlangen om een enigszins andere Karel van de Woestijne te laten zien leidt bijvoorbeeld tot het niet opnemen van het klassieke ‘Wijding aan mijn vader’, maar zijn literaire belang blijft onaangetast. Dat laatste geldt zo mogelijk nog meer voor Martinus Nijhoff, van wie zelfs de integrale ‘Awater’ wordt afgedrukt. Paul van Ostaijen is even prominent aanwezig, maar zijn poëtische carrière vangt hier pas aan met *Bezette Stad*. Pfeijffer volgt, met andere woorden, grotendeels de literaire canon, maar hij legt onmiskenbaar eigen accenten. Net die verlenen aan zijn bloemlezing een interessante meerwaarde, ook al brengen ze de literair-historische dimensie van zijn verzameling in het gedrang. De “kleinburgerlijke” Bloem brengt het er bijvoorbeeld bekaaid af, net zoals P.N. van Eyck met alleen ‘De tuinman en de dood’, en Pierre Kemp moet (met één gedicht) zelfs onderdoen voor zijn broer Mathias. Dezelfde zuinigheid valt de eertijds zo populaire Weremeus Buning en Anton van Duinkerken te beurt, terwijl omgekeerd een sociaal dichter als Gerard den Brabander wordt gerehabiliteerd en nobele onbekenden als François Pauwels of Ankie Peypers ruim aandacht krijgen. De in het interbellum massaal gelezen Vlamingen Karel van den Oever (‘Dinska Bronska’ en ‘De telefoonpaal’) en Alice Nahon blijven daarentegen onvermeld, in tegenstelling tot obscure tijdgenoten als Dop Bles en Peter Spaan. Ook in de recente periodes worden

her en der rekeningen vereffend: onder meer Cees Nooteboom en Lukas Hirsch zullen zich terecht miskend voelen met amper één vers. Omgekeerd geeft Pfeijffer wel alle rechten aan de schrijvers van chansons en licht verse, met uitvoerige selecties uit het werk van Lennaert Nijgh, Annie M.G. Schmidt en Drs. P (hoewel Brel-vertaler Ernst van Altena dan weer ontbreekt).

Kortom, het grasduinen in dit grootse overzicht zal voor elke lezer een eigen avontuur vormen, met beurtelings gevoelens van herkenning en sympathie, van enthousiasme en verbazing of van ergernis en onbegrip. In die zin is dit boek zeker spraakmakend. Hoe dan ook moeten wij ons vooral verheugen over de talloze ontdekkingen en deze monumentale tuil van levenskrachtige gedichten. Op de flaptekst heeft Pfeiffer trouwens een vers afgedrukt dat die ervaring oproept door het boek zelf aan te spreken: “Je leert me horen met jouw ogen / en ik zie / mezelf verbijsterd staan. Het lijkt wel poëzie.”

O ja, er is ook het verhaal van Pfeijffer en de Vlamingen. Dat is, jammer genoeg, een voortzetting van het aloude misverstand. De dichter mag dan wel beweren dat hij daadwerkelijk alle gepubliceerde bundels in handen heeft gehad, geen kat die dat gelooft. (Komrij ging tenminste nog werken in het Gentse Poëziecentrum.) Sommige Vlamingen krijgen nog pro forma een enkel gedicht, zoals Lucienne Stassaert, Albert Bontridder, Freddy en Paul de Vree, Ben Cami, Gust Gils, Mark Insingel, Walter Haesaert, Marcel van Maele, Willy Rogge-man, Erick Verpale en zelfs Christine D’haen.

Maar Hubert van Herreweghen, Jos de Haes, Willem Elsschot, Marleen de Créé, René Verbeeck, Pieter Geert Buckinx, Roland Jooris, Jozef Deleu... Nooit van gehoord? Hoe dan ook, dit boek bezit geen enkele representativiteit voor het gevarieerde Vlaamse poëzielandschap; het gaat hooguit om een obligaat doekje voor het bloeden. De hoofdredacteur van dit blad zal het niet graag horen, maar Nederlandse bloemlezers zou misschien verboden moeten worden zich nog met Vlaamse dichters in te laten. Dat is minder avontuurlijk, maar het is wel kraakhelder.

DIRK DE GEEST

ILJA LEONARD PFEIJFFER, *De Nederlandse poëzie van de twintigste en de eenentwintigste eeuw in 1000 en enige gedichten*, Prometheus, Amsterdam, 2016, 1.435p.